

ОБЗОР НА ПРОЕКТИ В ОБЛАСТТА НА БИБЛИОТЕРАПИЯТА

Теодора Генова, Събина Ефтимова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Този доклад има за цел да представи проекти в областта на библиотерапията. Тази информация би послужила на специалистите в областта на библиотечните науки, както и на студентите, обучаващи се в това професионално направление.

Проучването е по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“, с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран в рамките на конкурс „Финансиране на фундаментални научни изследвания“ – 2020 г. от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Ефтимова-Илиева, и представя осем национални проекта, осъществени в САЩ и Великобритания.

Ключови думи: библиотерапия, проект, САЩ, Великобритания.

Въведение

През последните две години активно се работи върху алтернативни форми за справяне в нетипични ситуации. Сред един от основните методи, който не изисква големи ресурси и често се използва интуитивно, е библиотерапията.

Според проучване, проведено по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“, с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран в рамките на конкурс „Финансиране на фундаментални научни изследвания“ – 2020 г. от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Ефтимова-Илиева, през последните десетилетия се увеличават проектите (национални и международни), изследващи терапевтичната функция на четенето и използването на библиотерапията по цял свят. Чрез провеждането на проекти в областта на библиотерапията ефективно се въздейства върху различен тип групи, които имат определено състояние, с цел постигане на терапевтичен ефект в разнообразен контекст.

При библиотерапевтичните проекти се наблюдава тенденцията за изготвяне на добре организирани и структурирани бази от данни за

библиотерапевтични списъци за четене на книги спрямо определеното състояние на целевите групи.

Методология на изследването

Извършен е анализ на действащи и приключили проекти в областта на библиотерапията в различни страни по света по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“, с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран в рамките на конкурс „Финансиране на фундаментални научни изследвания“ – 2020 г. от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката.

Изследването представя осем национални проекта в САЩ и Великобритания. Информацията за проектите е получена от уебсайтовете на институциите, отговорни за провеждането на проектите, и впоследствие е обработена и синтезирана, за да се сведе до вниманието на библиотечните специалисти и преподаватели, които се интересуват от библиотерапията като терапевтичен метод.

Резултати

След направеното проучване на проектите в областта на библиотерапията са обособени следните целеви групи: малки деца; младежи; подрастващи; деца в риск от конфликти и кризи, затворници, т.е. лишени от свобода; пациенти с умствено изоставане и др. Държавите, в които се провеждат проучените национални проекти, са САЩ и Великобритания. Времевият период на проучените проекти се простира от 1991 г. до 2020 г., като се обхваща началото на пандемията от COVID-19. Средата на провеждане на проектите също е разнообразна – университети, библиотеки, неправителствени организации, медицински центрове, затвори и др.

Целта на всеки от проектите е уникална за своето време и контекст и зависи от целевите групи, които са включени в проекта. Всяка цел е посочена по-долу, при анализа на проектите. Всички цели обаче са изградени около идеята за преобразуващата сила на литературата.

Образователен проект по библиотерапия, Централен мичигански университет, САЩ

Проектът е резултат от съвместна инициатива, породена от единомислието на д-р Персон и д-р Макмилън. Тяхната работа се основава на вярата в огромната сила на литературата и историите като терапевтични инструменти.

Образователният проект по библиотерапия започва като сътрудничество между преподавателите в библиотеките на Държавния университет в Орегон и Училището по образование. Ядрото на проекта представлява инструмент за оценка на книги, който изгражда уменията и знанията на съветника при избора на книги; от 2004 г. оценките на книгите, създадени с инструмента, попълват база данни с възможност за търсене. Придружаващият уебсайт подкрепя нововъзникващите професионалисти в консултирането да се научат да използват компетентно книги при провеждането на терапия [2].

Двете основни цели на уебсайта на проекта (<http://bibliotherapy.library.oregonstate.edu>) са да помогне на потребителите да намерят книги, които вече са оценени заради своите библиотерапевтични качества, и потребителите да се научат как да оценят потенциалните терапевтични предимства на книгите¹. Сайтът е домакин на база данни с възможност за разглеждане и търсене, чиито библиографски записи подчертават терапевтичната стойност на книгите и тяхната уместност за конкретна аудитория. Инструментът за оценка на библиотерапията (ИОБ) е разработен и използван за изследване на елементите, включени в базата данни².

Както отбелязва уебсайтът, „въпреки че проучванията показват, че много хора използват книги като терапевтични инструменти, има малко официално обучение или насоки за това как да се оцени литературата за тази цел. ИОБ предлага рамка, базирана на практики за консултиране, описани в професионалната литература“. Сайтът съдържа отказ от отговорност: „Оценките и другите материали, представени там, са само за информационни цели и не са предназначени да заменят медицински съвети или съвети за психично здраве“³. Уебсайтът също така предоставя списък със съображения и предупреждения за предоставяне на библиотерапия, което е особено ценно за библиотекари, работещи с деца и млади възрастни. Уебсайтът има също аотирана библиография на други проекти по библиотерапия и списък с книги и статии по библиотерапия. Понастоящем сайтът не е активен.

Промяна на живота чрез литература (CLTL), САЩ

CLTL е „програма за алтернативни присъди, промяна на живота чрез литература“, основана през 1991 г. в сътрудничество от професора по английски език в Масачузетския университет в Дартмут Робърт Вакслер и съдия от Първоинстанционния съд в Масачузетс. Причината е нарастващата правосъдната система в САЩ да намери алтернативи на лишаването от свобода. Подобни програми вече съществуват по цял свят.

CLTL по същество е сътрудничество между образователната и наказателно-правната система. Проектът включва „демократична“ група за четене и предлага на изпитаните шанс за рехабилитация. Това, което прави проекта CLTL уникален, е, че участват пробационните служители, както и професорите и съдиите³. Но CLTL не е предназначен да бъде терапия. За период от 12 – 14 седмици участниците четат и обсъждат шест или седем книги – повечето програми се фокусират върху съвременната американска литература – и в края на програмата присъстват на церемония по дипломирането в пълна съдебна зала. Но най-важното е, че ролята му за намаляване на връщането на пробационните лица към престъпността е ясна: след участието в CLTL има значителен спад на броя на арестите и на тяхната тежест, съобщава професор Ръсел Шут от Масачузетския университет в проучване за рецидив от 2011 г. Професор Ръсел Шут казва: „Като професор усетих силата на това как книгите могат да станат учители, и техните теми, уроци“⁴.

База данни за литература, изкуства и медицина (LITMED), САЩ

LITMED е обширно анотирана, специализирана база данни по медицински хуманитарни науки със свободен достъп, която може да бъде от голяма полза за практикуващите библиотерапия и учителите. Тази база данни с напълно достъпна за търсене и преглеждане и предоставя „мултимедиен списък на проза, поезия, филми, видео и изкуство“, които имат здравни, медицински или терапевтични връзки. Записите в базата данни, в допълнение към основната библиографска информация, съдържат резюмета на сюжета и коментари, които подчертават терапевтичната стойност на произведението. LITMED непрекъснато нараства през годините, като става все по-усъвършенстван по отношение на представянето, използването и достъпа. Може да послужи като изключително полезен библиотерапевтичен инструмент³.

В допълнение на това базата данни за литература, изкуства и медицина е колекция от анотации на творби на литературата, изобразителното изкуство, визуалното изкуство и сценичното изкуство, създадена като динамичен, изчерпателен ресурс за учени, преподаватели, студенти, пациенти и др. Създаден е от преподавателите на Медицинския факултет на Нюйоркския университет през 1993 г., а анотациите са написани от поканена редакционна колегия от учени от цяла Северна Америка.

„Вниманието към литературата и изкуствата помага да се развият и подхранват умения за наблюдение, анализ, емпатия и

саморефлексия – умения, които са от съществено значение за хуманното здравеопазване. Социалните науки ни помагат да разберем как биологичната наука и медицината протичат в културен и социален контекст и как културата взаимодейства с индивидуалното преживяване на болестта и начина, по който се практикува здравеопазването.“

Уебсайтът (<https://medhum.med.nyu.edu/?action=aboutDB>) включва също блог и раздел с ресурси. Читателите са поканени да се присъединят към списък на LITMED, служещ на тези, които се интересуват от публикуване на ресурси, свързани с областта⁵.

Национален център „Потърсете и прочетете“, САЩ

„Потърсете и прочетете“ е организация с нестопанска цел, действаща в Съединените щати, чиято мисия е да подпомага развитието на грамотността на малките деца. Това се постига чрез партньорства и обучение на медицински специалисти, които обсъждат важността на грамотността и раздават книги на децата и техните семейства по време на редовните педиатрични прегледи. Организацията е идентифицирала редица популации, които особено биха се възползвали от тази интервенция (като военни семейства, индианци и деца с увреждания в развитието), и е насочена специално към тях. Уебсайтът (<https://reachoutandread.org/>) предоставя информация за организацията, обширна секция с изследователски резултати с връзки към завършени проучвания и различни ресурси за грамотност, съдържащи съвети за четене, тематични анотирани списъци с книги и аудиокниги. Информацията и ресурсите, включени в уебсайта, биха представлявали интерес за библиотекарите, които работят с много малки деца и техните семейства, не само в обществени, но и в специални, училищни и академични библиотеки³.

„В „Потърсете и прочетете“ вярваме, че всички семейства трябва да разполагат с необходимите инструменти и информация, за да превърнат четенето на глас в ежедневна рутина. Ние помагаме за интегрирането на четенето в педиатричните практики, съветваме семействата за важността на четенето с техните деца и споделяме книги, които служат като катализатор за здравословно детско развитие. Националната мрежа от клиницисти на „Потърсете и прочетете“ предоставя жизненоважна информация за важността на четенето при рутинните педиатрични прегледи. Това означава, че имаме несравним достъп до семейства през годините от раждането до тригодишна възраст – период на критично развитие на мозъка⁶.

Проект „Започнете да четете“ на Организацията на читателите, Великобритания

Организацията на читателите е уникална агенция във Великобритания: „благотворително социално предприятие, което работи за свързване на хората с прекрасна литература чрез споделено четене“. Някои от целите му включват „разширяване на практиката на споделено четене във Великобритания и извън нея и създаване на национална култура на споделеното четене“. Концепцията за споделено четене е от първостепенно значение за проекта „Започнете да четете“.

Всичко започва през 2002 г. с групите за четене „за млади майки и възрастни учаци се в Биркенхед, от основателя и директор на благотворителната организация Джейн Дейвис“. Оттогава „седмичните групи за четене на глас на благотворителната организация водят Шекспир в супермаркети, поезията – в затворите, и Харди – в болниците“. Както организацията твърди, „въздействието на групите включва повишено лично доверие и намалена социална изолация, подобро емоционално и психологическо благополучие, по-голяма стабилност и подкрепа и нарастваща любов към книгите. Прави впечатление, че нито Организацията на читателите, нито членовете на проекта „Започнете да четете“ оперират с думата „библиотерапия“. Те не популяризират този проект като лек или панацея за лични или здравословни проблеми. Те използват както отговорна, така и рефлексивна терминология, за да очертаят мисията и постиженията на своите дейности, като същевременно помагат на хората да се свържат с книгите и да подобрят своето благосъстояние“³.

Това не са „книжни групи“, където хората се събират, за да обсъждат книга, която са прочели; те са групи за четене, водени от обучени работници по проекта „Започнете да четете“, които четат текстовете на глас, като членовете на групата се присъединяват толкова, колкото пожелаят. Прекъсванията се насърчават и често водят до спонтанно споделяне на житейски опит.

Прочетените текстове включват романи, разкази, стихотворения, пиеси и нехудожествени произведения⁷.

Открива се проучване, измерващо въздействието, което проектът „Започнете да четете“ в Уигън оказва върху живота на участниците. Резултатите са невероятни, като проектът има положителен ефект върху грамотността, участието на хората в културни събития, пригодността им за заетост и психичното им здраве⁸.

„Групи за четене в затвори“, Великобритания

„Групи за четене в затвори“ е проект, който е резултат от „партньорство между Университета в Рохемптън и Тръста за образование на затворниците за подкрепа на разпространението на групи за четене в затворите и за насърчаване на връзките между формалното и неформалното образование в затворите. В уебсайта (<https://prisonreadinggroups.org.uk/>) на проекта има раздели „Новини“ и „Групи в действие“, както и раздел с допълнителна информация, свързана с „Групи за четене в затвори“ (например обратна връзка на членовете, избор на четене и книги на месеца). Заслужава да се отбележи неотдавнашният изследователски доклад, озаглавен „Групи за четене в затвора: Какво могат да направят книгите зад решетките. Доклад за работата на „Групи за четене в затвори“ 1999 – 2013“, достъпен в пълен текст на уебсайта³.

На уебсайта на проекта се открива, че в момента проектът „Групи за четене в затвори“ поддържа над 40 групи в повече от 35 затвора в цялата страна. Техните групи са разнообразни и са насочени към редица целеви членове: опитни или нови читатели; млади нарушители или по-възрастни затворници; уязвими затворници и хора с психични проблеми. Всички групи избират какво да четат, и се предоставят нови копия на книгите, които членовете могат да запазят или предадат на семейството си или други затворници. Където е възможно, групите се управляват от външни доброволци с подкрепата на библиотеката на затвора⁹.

Проект „Четете добре книги с рецепта“, Великобритания

В цяла Великобритания съществуват независимите инициативи за книги по рецепта, или както ги наричат – „програми“, от юни 2013 г., а в Англия се провежда новият проект „Четете добре книги с рецепта“, който е достъпен в библиотеките. Този нов проект има за цел да предостави лечебните ползи от четенето на 6 милиона души с тревожност, депресия и леки до умерени психични заболявания. Както се твърди в описанието на проекта, той „използва 30 книги, одобрени от здравни партньори като доказани ползи от когнитивно-поведенческата терапия. Следвайки указанията, лекарите могат да предписват книги по абсолютно същия начин, както предписват лекарства. Библиотекарите се интересуват от факта, че новите насоки са „разработени от Агенцията за четене и Обществото на главните библиотекари“. Това подчертава решаващата роля, която библиотекарите, като експерти по материали за четене и опит за четене, могат да играят в сътрудничество в мултидисциплинарни проекти в различни условия, вътре и извън библиотеката³.

„Четете добре книги с рецепта“ помага да се разберат и управляват здравето и благополучието, като се използва полезното четене. Налични са пет списъка с книги: „Четене добре за деца“, „Четете добре за психическо здраве“, „Четете добре за младите хора“, „Четете добре за дългосрочни условия“, „Четете добре за деменция“. Много от заглавията на „Четете добре книги с рецепта“, са достъпни за заемане като електронни книги и аудиокниги¹⁰.

Проект за разкриване на навици за четене по време на локдаун, Великобритания

„Библиотечният проект по време на локдаун“, иницииран от Центъра за критични проучвания на обществото и културата към Университета „Астън“, Великобритания, има за цел да разбере как са се променили навиците за четене на аудиторията по време на пандемията от COVID-19. Проектът „Библиотечен проект по време на локдаун“ има за цел да проучи към кои преживявания се обръщат читателите по време на стрес или когато външният контекст на четенето вече е емоционално повишен. Сред резултатите се открояват тенденции за това какви видове книги избираме да четем и какви преживявания от четене активно търсим или от кои се опитваме да се дистанцираме.

Авторите на проекта се надяват, че обществеността ще вземе участие, като попълни техния въпросник, за да помогне да се разбере повече за това какви са тези промени и как и защо са възникнали¹¹.

Изводи

Увеличават се програмите, инициативите и проектите, изследващи, популяризиращи и използващи терапевтичните възможности на четенето. Специалисти от различни области активно си сътрудничат, за да създадат различни програми, в които чрез четенето да работят успешно и да подпомагат различни групи от нашето общество. Появяват се все повече електронни бази от данни, които служат като инструмент за провеждане на терапии чрез избирането на подходящи заглавия спрямо различните състояния на нуждаещите се от терапевтично лечение чрез книгите.

Заклучение

Проектът „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ е още една възможност за пълноценното осмисляне на терапевтичната функция на четенето и за популяризирането на необятния потенциал на библиотерапията. Получените резултати по проекта ще увеличат

ресурсите в областта на библиотерапията в България и ще бъдат предпоставка за множество нови проучвания. Този проект е заявка за обогатяване на областта на библиотерапията и стартова точка за провеждането на международно сътрудничество в тази област.

Благодарности

Тази публикация е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Ефтимова-Илиева.

Бележки

¹ **Project** site. Retrieved from <http://bibliotherapy.library.oregonstate.edu>.

² **Bibliotherapy**: Helping Students, One Book at a Time. Retrieved from <https://beyondpenguins.ehe.osu.edu/issue/polar-oceans/bibliotherapy-helping-students-one-book-at-a-time>.

³ **Biblio** or Therapy? An Annotated Bibliography on Bibliotherapy for librarians. Retrieved from <https://bibliotherapyforlibrarians.wordpress.com/bibliotherapy-projects/>.

⁴ **What** You Need to Know About Changing Lives Through Literature. Retrieved from <https://www.bostonmagazine.com/arts-entertainment/2013/06/07/changing-lives-through-literature/>.

⁵ **Humanities**, Social Sciences & the Arts in Relation to Medicine & Medical Training. Retrieved from <https://medhum.med.nyu.edu/about>.

⁶ **A Book** Is Just the Beginning. Retrieved from <https://teachoutandread.org/>.

⁷ **The healing** power of books should be taken as read. Retrieved from <https://www.theguardian.com/society/2010/jan/06/mental-health-its-my-life>.

⁸ **The positive** Impact of Get Into Reading. Retrieved from <https://www.thereader.org.uk/the-positive-impact-of-get-into-reading/>.

⁹ **Prison** Reading Groups. Promoting reading and reading groups in prisons Retrieved from <https://prisonreadinggroupscouk.wordpress.com/projects/>.

¹⁰ **Reading** Well. Retrieved from <https://readingagency.org.uk/adults/quick-guides/reading-well/>.

¹¹ **New** research project to reveal our reading habits during lockdown. Retrieved from <https://www.aston.ac.uk/latest-news/new-research-project-reveal-our-reading-habits-during-lockdown>.

References/Литература

1. **Genova, T., S. Eftimova, T. Todorova.** Examination of Good Practices in Teaching Bibliotherapy in a University Environment. – In: *INTED2022 Proceedings*, 2022, pp. 6180 – 6185.
2. **McMillen, P.** The Bibliotherapy Education Project: Alive and Well – and Perpetually “Under Construction”. – In: *Behavioral & Social Sciences Librarian*, 27 (1), 2008, pp. 34 – 45.

За авторите

Теодора Генова е преподавател по английски език към Департамента по общообразователни дисциплини, УниБИТ. Доктор е по научната специалност „Сравнително образование“, магистър по английска и българска филология. Преподава общ и специализиран английски език на студенти в бакалавърските обучителни програми на УниБИТ. Автор е на публикации в областта на сравнителното и международното образование, методика на преподаването на английски език за специфични цели, интеграция на уязвими групи. Част е от екипа по проекта, посочен в този доклад.

За контакт с автора: t.genova@unibit.bg

Събина Ефтимова е магистър по „Библиотечен мениджмънт“ и „Защита на КИН в Република България“ на УниБИТ, магистър по „Юридическа психология“, ПНУП и „Специална педагогика“ към ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, магистър по „Масови комуникации и журналистика“ и „Социална работа със зависими лица“ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 2012 г. успешно защитава първия докторат по „Библиотерапия“ в България.

За контакт с автора: s.eftimova@unibit.bg

REVIEW OF PROJECTS IN THE FIELD OF BIBLIOTHERAPY

Teodora Genova, Sabina Eftimova

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: This paper aims to present projects in the field of bibliotherapy. This information would be useful to specialists in the field of library sciences, as well as to students studying in this professional field.

The study is conducted under the project “Study of attitudes to the therapeutic potential of reading in atypical situations for the individual”, with Contract № КП-06-Н45/2 from 30.11.2020, funded under the competition “Funding of basic research” – 2020 by the National Science Fund of the Ministry of Education and Science, led by: Ch. Assistant Professor Sabina Eftimova-Ilieva, PhD and represents eight national projects conducted in the United States and Great Britain.

Keywords: bibliotherapy, project, USA, Great Britain.

About the authors

Teodora Genova, PhD is a lecturer of English at the Department of Comprehensive Studies, ULSIT. She holds a doctoral degree in Comparative and International Education and a Master’s degree in English and Bulgarian Philology. She teaches general English and English for specific purposes to students in the bachelor’s degree programs of ULSIT. She is the author of publications in the field of comparative and international education, methods of teaching English for specific purposes, integration of vulnerable groups. She is a part of the project team mentioned in this report.

To contact the author: t.genova@unibit.bg

Sabina Eftimova is an MA graduate in “Library Management” and in “Protection of Cultural and Historical Heritage in the Republic of Bulgaria” from SULTSIT; an MA graduate in “Forensic Psychology”, “Pre-School and Primary School Pedagogy” and “Special Pedagogy” from the South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, an MA graduate in “Mass Communications and Journalism” and in “Social Work with Dependents” from “St. St. Cyril and Methodius” University in Veliko Turnovo. In 2012 she successfully defended a PhD thesis in “Bibliotherapy” – the first one of its kind in Bulgaria.

To contact the author: s.eftimova@unibit.bg